

PREDUZETNIŠTVO KAO POKRETAČ PRIVREDNOG RAZVOJA REPUBLIKE SRPSKE

Mr Irena Đalić*

Rezime: Posljednjih godina dvadesetog vijeka, a naročito nakon Drugog svjetskog rata, došlo je do velikog tehnološkog napretka i produktivnosti u ekonomiji razvijenih zemalja svijeta. Došlo je do razvoja novih znanja i svijesti pojedinaca. Preduzetništvo postaje aktuelno kao nosilac privredne aktivnosti. Povećano zanimanje za preduzetništvo rezultat je potrage za novim poslovnim rješenjima, praćenih razvojem novih tehnologija, znanja, kreativnosti kod određenog broja pojedinaca. Posljednjih godina sve je više ekonomskih mišljenja po kojima se preduzetništvo smatra četvrtim faktorom proizvodnje, pored rada, kapitala i tehnologija. Cilj ovog istraživanja jeste analiza pozitivnih stvari koje nosi preduzetništvo. Ovo istraživanje se zasniva na konkretnim primjerima preduzetništva u Republici Srpskoj. Za potrebe ovog istraživanja korišteni su upitnici i intervjui kako bismo postigli cilj istraživanja.

Ključne reči: Preduzetništvo, preduzetnik, znanje, razvoj.

1. Uvod

Povećano zanimanje za preduzetništvo rezultat je potrage za novim poslovnim rješenjima, praćenih razvojem novih tehnologija, znanja, kreativnosti kod određenog broja pojedinaca.

Prema klasičnoj definiciji preduzetništvo je skup ljudskih aktivnosti na kombinovanju resursa radi ostvarivanja određenog poslovnog poduhvata. Znamo da se resursi moraju kombinovati pri bilo kakvom ekonomskom poduhvatu, nikada se ne koristi samo jedan bez drugog. Prema tome, traži se najpovoljnija kombinacija, odnosno ona koja štedi oskudne resurse, a obezbjeđuje najveći obim poslovanja (Vukmirović, 2006).

Posljednjih godina sve je više ekonomskih mišljenja po kojima se preduzetništvo smatra četvrtim faktorom proizvodnje, pored rada, kapitala i tehnologija.

* Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Saobraćajni fakultet Doboj, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina

Postizanje efikasne alokacije resursa je vrlo skup i težak posao, postoje prepreke u komunikacijama i informacijama i stavovima koji se nalaze u pozadini najefikasnijih alokacionih sistema. Preduzetnički napor je usmjeren ka razvijanju novih i boljih kombinacija resursa. Unapređenja se obično događaju u zemljama koje imaju razvijeno preduzetništvo.

Shumpeter (1975) je prosperitet države vezivao za talase inovacija i preduzetništva. Do prosperiteta je dolazilo kada se kritična masa preduzetnika upuštala u nove poduhvate. Kada većina počne da slijedi te nekada nove ideje, dolazi do perioda stagnacije. Poslije toga, opet sa novim preduzetnicima i novim talasom inovacija, ekonomija kreće naprijed.

Preduzetništvo je osnov društvenog napretka i blagostanja svakog pojedinca i kao poseban faktor stvaralaštva, pored zemlje, rada, kapitala i tehnologije ono predstavlja umijeće njihovog kombinovanja s ciljem kreiranja novih proizvoda, usluga i drugih ekonomskih i društvenih djelatnosti. Jednom riječju, preduzetništvo, pored, prirodnih faktora, rada, kapitala i tehnologija je najvažniji faktor uspjeha u biznisu i može se definisati kao skup ljudskih aktivnosti na kombinovanju resursa radi ostvarivanja određenog poslovnog rezultata (Petković i Berberović, 2013).

Drucker (1995) Gilder (1986) smatraju da više nije dovoljno da se resursi samo kombinuju na nov način, već je neophodno da se oni i kreiraju.

Preduzetništvo je mnogo razvijenije u Sjedinjenim Američkim Državama nego u Evropi. Većina preduzeća koja su nastala iz genijalnih ideja, potiču upravo iz Sjedinjenih Američkih Država, pa prema tome i fondovi rizičnog kapitala imaju veći značaj i na višem su stepenu razvoja u Sjedinjenim Državama nego u Evropi. Stvaranjem uslova za postojanje fondova rizičnog kapitala na nivou Evropske unije bavi se Evropska komisija. Ona je kreirala Instrument za brzorastuća i inovativna MSP (GIF) u okviru Programa za konkurentnost i inovativnost (CIP), te Zajednički evropski izvor za mala i srednja preduzeća (JEREMIE). Ovim instrumentima Evropska komisija nastoji da poveća ponudu vlasničkog kapitala inovativnim mikropreduzećima, malim i srednjim preduzećima ulažući po tržišnim načelima u fondove rizičnog kapitala (http://ec.europa.eu/regional_policy/thefunds/instruments; pristupljeno 13. 02. 2018. god.).

2. Pregled literature

Preduzetništvo predstavlja jedan od osnovnih pokretača privrednog razvoja o čemu svjedoče i brojna istraživanja na ovu temu.

Prema (Vukmirović, 2006) individualno ili eksterno preduzetništvo je temelj osnivanja malih preduzeća koja su nosilac uspjeha današnjih razvijenih zemalja. Da bi preduzetnik bio uspješan u svom poslu mora da raspolaže dobrom idejom, izuzetnom kreativnošću, svim potrebnim informacijama sa tržišta i ono što je najvažnije mora da ima samopouzdanje. Preduslov za uspjeh preduzetnika jeste da on mora biti već formirana ličnost, sigurna u sebe i u svoje ideje. Želja za uspjehom mora biti jača od svakog rizika. Naravno, tu se podrazumijeva i ispunjenost uslova iz okruženja, naročito pravnog i političkog okruženja. Tu prvenstveno mislimo na pomoć države u razvoju sektora malih i srednjih preduzeća, podnošljivu poresku politiku, razumnu monetarnu i kreditnu politiku, razvoj

Preduzetništvo kao pokretač privrednog razvoja Republike Srpske

obrazovanja i slično. Ono što treba naglasiti jeste da preduzetništvo ne treba miješati sa malim i srednjim preduzećima. Prema (Petković i Berberović, 2013) nije svako MSP istovremeno i preduzetničko, niti je svaki preduzeća preduzetnik. Koliko je preduzetništvo značajno za razvoj privrede govori i činjenica da u razvijenim zemljama velika većina preduzeća spade u kategoriju preduzetničkih preduzeća. U Sjedinjenim Američkim državama mala i srednja preduzeća čine 99,7 % svih preduzeća, 97 % svih izvoznika, zapošljavaju oko 50% radne snage u privatnom sektoru U Japanu postoji 4,69 miliona malih i srednjih preduzeća, što čini 99,7 % svih preduzeća. U MSP sektoru radi oko 70 % svih zaposlenih. U Evropskoj uniji je najveći broj mikro preduzeća kojih je 92.2 % od ukupnog broja i zapošljavaju 38.395.819 radnika (Petković, 2010).

Jedan od najvećih problema sa kojima se susreću preduzetnici jeste pronalazak finansijskih sredstava za realizaciju ideja. Mayer-Haug i drugi (2013) naglašavaju da finansiranje preduzetničkih projekata zavisi od talenta preduzetnika i da je to finansiranje mnogo pristupačnije u razvijenim zemljama. Problemom investiranja preduzetničkih projekata bavio se i Bakker (2013). Brojni autori su se bavili finansiranjem preduzetništva iz novih oblika finansiranja (Haeussler i drugi, 2014, Grilli i Murtinu, 2014, Lee i drugi, 2015, Murmann i drugi, 2015, Colombo i drugi, 2016, Burchardt i drugi, 2016, Drover i drugi, 2017, Zhang i Yu, 2017, Milošević, 2018).

Da bi preduzetništvo omogućilo razvoj privrede mora postojati i podrška državnih institucija. U Republici Srpskoj smo, istražujući i analizirajući tu podršku, došli do saznanja da ne postoji jedinstveni registar privrednih subjekata, što predstavlja krupan problem s makroekonomskog aspekta jer sprečava adekvatno kreiranje politika, programa i strategija podrške razvoju MSP sektora. Zakon o registraciji poslovnih subjekata u Republici Srpskoj je osnova legislative koja se odnosi na osnivanje, rad i prestanak preduzeća (Zakon o registraciji poslovnih subjekata u Republici Srpskoj ("Službeni glasnik Republike Srpske" br. 67/13)). Na teritoriji Bosne i Hercegovine prisutan je problem implementacije zakona i različitih rješenja, koji na posredan način doprinosi sporom razvoju njenog jedinstvenog ekonomskog prostora. Zakoni koji tretiraju mala i srednja preduzeća na teritoriji Bosne i Hercegovine nisu usklađeni, pa prema tome, najprije se stvara problem same definicije malih i srednjih preduzeća (www.vladars.net; pristupljeno 12. 2. 2018. god.). Na nivou Bosne i Hercegovine ne postoji Ministarstvo koje djeluje u ovoj oblasti. U Republici Srpskoj, u okviru Ministarstva industrije, energetike i rudarstva, za mala i srednja preduzeća i proizvodno zanatstvo zadužen je Resor za razvoj malih i srednjih preduzeća u čijem okviru djeluje Odjeljenje za razvoj malih i srednjih preduzeća (Šveljak, 2007). Koliko je značajna podrška državnih institucija govori i činjenica da i na ovu temu postoje brojna istraživanja (Muscio i drugi, 2013, Chung, 2013, Szczygielski i drugi, 2017, Wang, 2018, Steier i drugi, 2015).

3. Rezultati istraživanja

Obzirom na činjenicu da je u mnogim istraživanjima dokazan značaj preduzetništva za cjelokupan razvoj privrede mi smo istraživali mogućnosti i ograničenja razvoja preduzetništva na teritoriji Republike Srpske, kao i spremnost, odnosno nespremnost potencijalnih preduzetnika da preuzmu rizike i realizuju svoje ideje.

U istraživanju su učestvovala 103 ispitanika, uglavnom mladi ljudi, studenti tehničkih fakulteta u Republici Srpskoj (njih 89). Ostalih 14 ispitanika su sadašnji privrednici, vlasnici malih preduzeća. Za potrebe navedenog istraživanja sprovedi smo metodom slučajnog uzorka, prikupljanje odgovora na upitnike sa zatvorenim pitanjima, pitanjima sa više ponuđenih odgovora, kao i dijelovima pitanja koja su data kao otvorena, a na koja se tražilo lično mišljenje ispitanika. Kada uzorak posmatramo sa stanovišta godina starosti, možemo reći da su u ispitivanju učestvovali mladi ljudi (prosječna starost uzorka je 22,6 godina). Velika većina ispitanika je na pitanje vezano za učestalost ideja dala veoma pozitivan odgovor. 86,3% ispitanika je na ovo pitanje odgovorilo da dnevno ima i po nekoliko ideja za biznis i uglavnom su te ideje vezane za napredne tehnologije (69,3%). Međutim, kada su upitani za učestalost realizacije ideja većina je imala negativne odgovore (81,1%). Kao razlog za ovo su naveli skromne ili nikakve finansijske mogućnosti (73,2%), zatim veoma malu ili nikakvu pomoć državnih institucija (18,6%). Među ispitanicima je bilo i onih koji su pokušali da apliciraju za sredstva finansijskih institucija (23,8%), međutim samo je mali broj njih uspio dobiti ta sredstva (0,4%). Kada su upitani koliko su spremni da preduzmu rizike i upuste se u realizaciju svojih ideja, 75% ispitanika je pozitivno odgovorilo, odnosno bilo bi spremno da preuzme rizik neuspjeha samo da pokrene biznis, sa napomenom da su opet finansijska sredstva i institucionalna podrška najveće kočnice pokretanja biznisa na teritoriji Republike Srpske. Istražujući i ovaj dio, došli smo do saznanja da u Republici Srpskoj ne postoji ni jedna finansijska institucija (banke, mikrokreditne organizacije, anđeli investitori...) koja bi podržala osnivanje start up preduzeća.

Moramo napomenuti da su naši ispitanici ljudi koji dobro koriste savremene tehnologije, čak 99% njih je odgovorilo da se služi naprednijim računarskim programima i jezicima, kao i da svaki od njih govore najmanje dva strana jezika.

Svi ovi podaci nam govore da postoji preduzetnički potencijal, ali sa druge strane fali podrška realizaciji tog potencijala i pretvaranja svih tih ideja u pozitivne poslovne rezultate. Jedan od pozitivnih primjera u Republici Srpskoj jeste Opština Derвента koja pruža nesebičnu podršku privrednicima, gdje imamo razrađene sisteme podrške privredi i odjeljenja koja se samo time bave. Ovo je rezultiralo time da na području te opštine nema nezaposlenih. Razgovarajući sa zaposlenima u tim odjeljenjima došli smo do podataka koji nimalo ne odgovaraju ukupnoj privrednoj slici Republike Srpske. U ovoj opštini ne postoje nezaposleni, veliki broj stranih investitora se nalazi na tom području, veliki broj fabrika koje se bave konkretnom proizvodnjom i izvozom na strana tržišta, dakle, sve ono što je pozitivno za jednu privredu nalazi se ovdje na ovom malom, geografski i demografski gledano, prostoru (<http://www.derventa.ba/derventa/index.php?pismo=cir&news=show>, pristupljeno 15.2.2018. god.).

4. Zaključak

Prilikom pregleda literature mogli smo vidjeti i zaključiti da je preduzetništvo veoma aktuelna tema. Brojna istraživanja pokazuju koliki značaj ima preduzetništvo za razvoj privrede jedne zemlje. Vidjeli smo da razvijene zemlje svoju privredu temelje na preduzetništvu.

Preduzetništvo kao pokretač privrednog razvoja Republike Srpske

Analizom privrednog okruženja u Republici Srpskoj došli smo do zaključka da je poresko, pravno i politično okruženje veoma nepovoljno za razvoj preduzetništva. Vidjeli smo sa kakvim se sve problemima susreću potencijalni privrednici, počev od zakona do institucija podrške preduzetništvu.

Ispitivanjem mladih ljudi, potencijalnih privrednika došli smo do zaključka da Republika Srpska ima velikog potencijala u tim istim mladim ljudima, samo nažalost, taj potencijal ostaje neiskorišten ili ga iskorištavaju druge države. Veliki broj ispitanika (85,5%) je reklo da je spremno sutra spakovati kofere i nakon završetka obrazovanja otići iz ove zemlje u neku koja će prepoznati trud i talenat, kreativnost i ideju. Ovo predstavlja ogroman problem Republike Srpske. Smatramo da se trebaju hitno preduzeti mjere da se ti ljudi zadrže ovdje, pružiti im podršku u realizaciji njihovih ideja. Promjene se moraju napraviti od samih temelja, dakle, novih i izmjene starih zakona, usklađivanje propisa, pa sve do reforme u obrazovanju i vladi, kao institucijama koje bi prve trebale prepoznati preduzetnički potencijal Republike Srpske.

Vidjeli smo da je sve ovo moguće na primjeru Opštine Dervente, koja zaista predstavlja svijetlu tačku ove privrede, gdje institucije pružaju podršku i stranim i domaćim preduzetnicima i investitorima, čime je stvorena povoljna atmosfera za razvoj privrede.

Smatramo da se u ovoj oblasti treba još mnogo toga istražiti, stoga ostavljamo budućim istraživačima otvorena pitanja poreskog okruženja, tržišta kapitala, kao i stvaranje uslova za pojavu novih i pristupačnijih izvora finansiranja preduzetničkih ideja.

LITERATURA

- Bakker, G. (2013). Money for nothing: How firms have financed R&D-projects since the Industrial Revolution. *Research policy*, 42(10), 1793-1814.
- Burchardt, J., Hommel, U., Kamuriwo, D. S., & Billitteri, C. (2016). Venture capital contracting in theory and practice: implications for entrepreneurship research. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 40(1), 25-48.
- Chung, C. C. (2013). Government, policy-making and the development of innovation system: The cases of Taiwanese pharmaceutical biotechnology policies (2000–2008). *Research Policy*, 42(5), 1053-1071.
- Colombo, M. G., D'Adda, D., & Pirelli, L. H. (2016). The participation of new technology-based firms in EU-funded R&D partnerships: The role of venture capital. *Research Policy*, 45(2), 361-375.
- Drover, W., Wood, M. S., & Zacharakis, A. (2017). Attributes of angel and crowdfunded investments as determinants of VC screening decisions. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 41(3), 323-347.
- Drucker, P. (1995). *Inovacije i preduzetništvo*. Beograd: Privredni pregled.
- Gilder, G. (1986). *The spirit of Enterprise*. New York: Penguin Books.

Mr Irena Đalić

- Grabowski, W., Pamukcu, T., Szczygielski, K., & Tandogan, V. S. (2013). Does government support for private innovation matter? Firm-level evidence from Turkey and Poland.
- Grilli, L., & Murtinu, S. (2014). Government, venture capital and the growth of European high-tech entrepreneurial firms. *Research Policy*, 43(9), 1523-1543.
- Haeussler, C., Harhoff, D., & Mueller, E. (2014). How patenting informs VC investors—The case of biotechnology. *Research Policy*, 43(8), 1286-1298.
- Lee, N., Sameen, H., & Cowling, M. (2015). Access to finance for innovative SMEs since the financial crisis. *Research policy*, 44(2), 370-380.
- Mayer-Haug, K., Read, S., Brinckmann, J., Dew, N., & Grichnik, D. (2013). Entrepreneurial talent and venture performance: A meta-analytic investigation of SMEs. *Research Policy*, 42(6-7), 1251-1273.
- Milosevic, M. (2018). Skills or networks? Success and fundraising determinants in a low performing venture capital market. *Research Policy*, 47(1), 49-60.
- Murmann, J. P., Ozdemir, S. Z., & Sardana, D. (2015). The role of home country demand in the internationalization of new ventures. *Research Policy*, 44(6), 1207-1225.
- Muscio, A., Quaglione, D., & Vallanti, G. (2013). Does government funding complement or substitute private research funding to universities?. *Research Policy*, 42(1), 63-75.
- Shumpeter, J. (1985). *Capitalism, Socialism and Democracy*. New York: Harper and Row.
- Steier, L. P., Chrisman, J. J., & Chua, J. H. (2015). Governance challenges in family businesses and business families.
- Wang, J. (2018). Innovation and government intervention: A comparison of Singapore and Hong Kong. *Research Policy*, 47(2), 399-412.
- Zhang, J., & Yu, H. (2017). Venture capitalists' experience and foreign IPOs: Evidence from China. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 41(5), 677-707.
- Vukmirović, N. (2006). *Savremeno preduzetništvo*. Banja Luka: Ekonomski fakultet.
- Zakon o razvoju malih i srednjih prduzeća, („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 50/13)
- Petković, S. (2010). *Mala i srednja preduzeća u funkciji uspješnosti privređivanja (projektovano na Republiku Srpsku)*. Doktorska disertacija. Banja Luka: Ekonomski fakultet.
- Petković, S. i Berberović, Š. (2013). *Ekonomika i upravljanje malim i srednjim preduzećima – Principi i politike*. Banja Luka: Ekonomski fakultet.
- Šveljak, S. (2007). *Ulaganje u privatni vlasnički i rizični kapital u Hrvatskoj: porezno i pravno okruženje*. Zagreb: CVCA.
- <http://www.derventa.ba/derventa/index.php?pismo=cir&news=show>, pristupljeno: 15.2.2018. god.

http://ec.europa.eu/regional_policy/thefunds/instruments; pristupljeno: 13. 02. 2018. god.

<http://www.vladars.net>; pristupljeno: 12. 2. 2018. god.

ENTREPRENEURSHIP AS AN INITIATOR OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REPUBLIC OF SRPSKA

Abstract: *In the last years of the twentieth century, and especially after the Second World War, there has been great technological advancement and productivity in the economies of the developed countries of the world. There has been the development of new knowledge and awareness of individuals. Entrepreneurship is becoming the carrier of economic activity. Increased interest in entrepreneurship is the result of a search for new business solutions, followed by the development of new technologies, knowledge, and creativity in a number of individuals. In recent years, there are more and more economic considerations in which entrepreneurship is the fourth factor in production, in addition to work, capital and technology. The aim of this research is to analyze the positive things of entrepreneurship. This research is based on real examples of entrepreneurship in the Republic of Srpska. For the purpose of this research, questionnaires and interviews were used to achieve the goal of the research.*

Key words: *Entrepreneurship, entrepreneur, knowledge, development*